

การเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา :
กรณีศึกษาหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา
Faith Empowerment to Wisdom :
A Case Study of Luang Por Sothon, Chachoengsao Province

พระมหาภูมิพัฒน์ ญาณวุฑฺโฒ (คำมี)

Phramaha Phumiphat Ñāṇavuddho (Commee)

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: rinnano37@gmail.com

Received : June 30, 2021

Revised : July 20, 2021

Accepted : July 29, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา : กรณีศึกษาหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา และ (๓) เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาของประชาชนผู้มาสักการะหลวงพ่อโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๑ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนามี ๔ ประการ ลักษณะของศรัทธามี ๒ คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ปัญญาคือสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง คือ โลกียสัมมาทิฐิ และโลกุตตรสัมมาทิฐิ โดยศรัทธาและปัญญาจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยหลัก ๒ อย่างคือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ หลวงพ่อโสธรเป็นพระศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองฉะเชิงเทรามาเกินกว่า ๒๕๐ ปีประดิษฐานที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ประชาชนมีความศรัทธาต่อหลวงพ่อโสธรใน ๔ สถานะ คือ (๑) องค์แทนพระพุทธเจ้า (๒) พ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน (๓) ที่พึ่งทางใจ (๔) พระคู่บ้านคูเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยส่วนใหญ่จะศรัทธาในฐานะที่เป็นพ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน ประชาชนนิยมขอพรกับหลวงพ่อโสธรในเรื่องการศึกษา สุขภาพ และหน้าที่การงาน เมื่อพรสำเร็จแล้วจึงนำสิ่งของไปแก้บน ส่วนใหญ่เป็นไข่ต้ม ละครำ และการทำบุญถวายสังฆทานทั่วไป ทั้งนี้ประชาชนที่มาสักการะขอพรหลวงพ่อโสธรล้วนมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน ส่วนใหญ่เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา คือมีความเข้าใจว่าการจะขอพรให้สำเร็จนอกจากขอพรจากหลวงพ่อโสธรแล้วตนเองจะต้องมีส่วนในการลงมือทำด้วยตนเอง หลักธรรมที่ส่งเสริมปัญญาคือ (๑) หลักธรรมส่งเสริมด้านการศึกษาใช้หลักอิทธิบาท,

ปัญญา และพหุสูต (๒) ด้านสุขภาพ ใช้หลักโภชนาการที่ถูกต้อง, อายุสสธรรม และไตรลักษณ์ (๓) ด้านหน้าที่ การงาน ใช้หลักอิทธิบาท, อปมาทธรรม และสัพปุริสธรรม (๔) ด้านการพึ่งตนเอง ใช้หลักอริยฐานธรรม, ภาวนา และทิวฐัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม

คำสำคัญ: การเสริมสร้างพลังศรัทธา; ปัญญา; หลวงพ่อโสธร; จังหวัดฉะเชิงเทรา

Abstract

The faith empowerment to wisdom: a case study of Luang Por Sothon, Chachoengsao Province, the 3 objectives were (1) to study concepts and teachings about faith and wisdom in Buddhism; (2) to analytically study the people's faith towards Luang Por Sothon, Chachoengsao Province; and (3) to propose a way to empower faith to the wisdom of the people who come to worship Luang Por Sothon. This is qualitative research; the documented data collection and in-depth interviews were carried out with 11 key informants.

The findings were as follows: There are 4 concepts of faith in Buddhism: (1) *Kamma-saddhā*, (2) *Vipāka-saddhā*, (3) *Kammassakatā-saddhā*, and (4) *Tathāgata Bodhi-saddhā*. There are two characteristics of faith: faith with and without wisdom. Wisdom is *sammādiṭṭhi* has two aspects: *Lokīya-sammādiṭṭhi*, the worldly right view, and *Lokuttara-sammādiṭṭhi*, the ultimate right view. There are 3 characteristics of wisdom, namely wisdom resulting from reflection, from study, and from practice. In order to achieve faith and wisdom, two main factors are required, namely, *paratoghosa* and *yoniso manasikāra*. Luang Pho Sothon has been a sacred monk in Chachoengsao for more than 250 years and is enshrined at Wat Sothon Wararam Worawihan. People believe in Luang Pho Sothon in 4 states, namely, as a representative of the Buddha; as a father who takes care of the children; as a mental refuge, and as a priceless monk of Chachoengsao Province. Most of them believe in being a father who takes care of their children. People usually make a wish to Luang Por Sothon on education, health and work duties. When the blessing is complete, they fulfill their vow by offering boiled eggs, dramas, dances, and general *saṅgha dāna*. The people who come to worship and pray to Luang Por Sothon are all based on faith. Most of them have faith with wisdom, that is, they understand that in order to make a wish to be successful, apart from asking Luang Por

Sothon for blessings, they must be involved in doing it by themselves. Therefore, wisdom should be promoted by self-reliance rather than sacred object through four supporting principles: (1) Education Aspect: utilizing *iddhipāta*, *paññā* and *bahussutaṅga*, (2) Health Aspect: utilizing *bhojane mattaññutā*, *āyusadhamma* and *tilakkhana*, (3) Work Duties Aspect: utilizing *iddhipāta*, *appamāda*, and *sappurisa dhamma*, and (4) Self-reliance Aspect: utilizing *adhiṭṭhāna dhamma*, *bhāvanā* and *Diṭṭhadhammikattha-saṃvattanika-dhamma*.

Keywords: Faith Empowerment; Wisdom; Luang Por Sothon; Chachoengsao Province

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐทรงปลงพระทัยในการเสด็จออกโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ให้พ้นจากความทุกข์ ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่เหล่าปัญจวัคคีย์ โภณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้า ได้ดวงตาเห็นธรรมทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา^๑ ในกาลนั้นขณะที่ฟังอันประเสริฐ คือพระรัตนตรัยได้บังเกิดขึ้นครบองค์ ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงประกาศศาสนาเป็นเวลา ๔๕ ปี จึงดับขันธปรินิพพาน นับว่าทรงบำเพ็ญโลกกัตถจริยา ยังสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ได้เป็นจำนวนมาก เมื่อเสร็จสิ้นการถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้วได้มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้พระราชาแคว้นต่าง ๆ ได้นำไปสักการบูชาเป็นอุทเทสิกเจดีย์ในแคว้นแคว้นของตน ในกาลต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยเหตุแห่งความศรัทธาของประชาชนที่ปรารถนา จะได้เห็นพระพุทธเจ้า บุคคลเมื่อมาสักการบูชาแล้วจึงได้ระลึกถึงพระพุทธคุณ ๘ ประการ^๒ มีกำลังใจอุตสาหะในการนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปปฏิบัติในชีวิต ดังที่ปรากฏในหนังสือเทศโกวาทว่า^๓ “พระพุทธรูปนี้ คือ รูปของพระพุทธเจ้า เราเคารพนับถือคุณงามความดีของท่านแล้วเราทำที่อยู่ตลอดเวลา” จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปนั้นเป็นอุบายในการที่ให้ผู้ที่มากราบสักการะได้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ เพื่อยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง

ในยุคสมัยที่เปลี่ยนไปพุทธศาสนิกชนจึงเริ่มมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสักการะกราบไหว้พระพุทธรูปเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การขอพรต่อพระพุทธรูปย่อมจะมีผลสัมฤทธิ์สำเร็จตามความ

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๑๘/๑-๒๕.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๖.

^๓ พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฐ์, **เทศโกวาท ๑๐๐ ปี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจ และ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

ปรารถนาได้ ซึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรามีพระพุทธรูปองค์หนึ่งชื่อว่า “พระพุทธรูปโสธร” หรืออีกชื่อหนึ่งที่อยู่จักกันโดยทั่วไปคือ “หลวงพ่อโสธร” องค์พระหลวงพ่อโสธรมีความงดงามตามพุทธลักษณะ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดโสธรวราราม วรวิหาร มีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาว่า “ในอดีตนั้นได้ลอยน้ำมาในแม่น้ำบางปะกงมาผุดขึ้นที่บริเวณท่าน้ำวัดโสธร กล่าวกันว่าประชาชนจำนวนมากทำการจุดลากขึ้นไม่สำเร็จ แต่ได้มีอาจารย์ผู้หนึ่งมีความรู้ทางไสยศาสตร์ทำพิธีตั้งศาลเพียงตาบวงสรวง แล้วเอาด้ายสายสิญจน์คล้องกับพระหัตถ์หลวงพ่อโสธรอัญเชิญขึ้นมาบนฝั่ง นำไปประดิษฐานในวิหารสำเร็จตามความประสงค์แล้วก็จัดให้มีการฉลองสมโภช^๕

วัดโสธรวรารามเป็นวัดที่มีลักษณะดี เพราะตั้งอยู่บนแหลม สถานที่ตั้งของวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ธรณีสงฆ์ในการรักษาศาสนาสืบต่อไป ตามธรรมเนียมจีน สถานที่ตั้งที่ดีเช่นนี้เรียกว่า “ที่มังกร” ซึ่งมีคำทำนายทายทักว่า หากพระพุทธรูปได้ประทับ ณ สถานที่แห่งนี้ จะเกิดรัศมีบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ในอันที่จะรักษาบ้านเมืองและสืบทอดพระพุทธศาสนาสืบต่อไป คงจะเป็นด้วยเหตุนี้หลวงพ่อพุทธโสธรจึงได้ตัดสินใจขึ้นประทับ ณ ที่นี้^๖ พระพุทธรูปหลวงพ่อโสธรนั้นมีประชาชนเคารพเลื่อมใสศรัทธามาก ดังปรากฏในคำขวัญของจังหวัดฉะเชิงเทราว่าหลวงพ่อโสธรนี้เป็นพระศักดิ์สิทธิ์อยู่คู่กับจังหวัดฉะเชิงเทราว่า “แม่น้ำบางปะกงแหล่งชีวิต พระศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อโสธร พระยาศรีสุนทรปราชญ์ภาษาไทย อ่างฤๅไนยป่าสมบูรณ์” ชาวฉะเชิงเทราเมื่อจะให้พรแก่กันครั้งใดก็มักจะยกเอาบารมีขององค์หลวงพ่อโสธรให้ปกป้องรักษาคุ้มครอง เพราะมีความเชื่อว่าองค์หลวงพ่อโสธรนั้นมีเมตตาบารมีจะปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานชาวแปดริ้วให้แคล้วคลาดปลอดภัยเสมอ ในแต่ละวัน วัดโสธรวรารามจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อมาสักการะองค์หลวงพ่อโสธรขอพรให้การทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง ขอให้ความเจ็บไข้ได้ป่วยทุเลาเบาบางจางหายไป หรือบุคคลใดจะขายที่ทางก็จะมาขอพรกับองค์หลวงพ่อขอให้สามารถขายที่ได้สมตามความปรารถนา

โดยสิ่งของที่จะนำมาบูชาเมื่อพรสำเร็จนิยมใช้ไข่ต้มเริ่มต้นที่ ๙๙ ใบขึ้นไป ซึ่งขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์และความพึงพอใจของผู้ที่ขอพร นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าไข่ที่นำมาบูชาขององค์หลวงพ่อโสธร เมื่อนำไปแจกก็น่าจะได้บุญอีกมาก เพราะผู้ที่รับประทานหากเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะหาย นอกจากการถวายไข่ต้มแล้วยังมีการถวายละครรำซึ่งมีหลายรูปแบบให้เลือกใช้บริการก็เป็นที่ยอมรับเช่นกัน โรงละครรำจะตั้งอยู่ตรงข้ามกับพระอุโบสถไว้บริการสำหรับผู้ที่ต้องการถวายหลวงพ่อโสธร หรือบางคนก็ขอพรด้วยการถวายพวงมาลัย

^๕ พระมหาวชิตร จันทปชโชโต และพระมหาลิขิต ลิกขิตนนโท, ประวัติหลวงพ่อโสธร กับการสร้างพระอุโบสถ, (พิมพ์ในงานฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมา วัดโสธร, ม.ป.ท, ๒๕๐๐), หน้า ข.

^๖ เลิศลักษณ์ บุญเจริญ, โสธรวรารามวรวิหาร มงคลคู่แปดริ้ว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที ซี จี พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

เจ็ดสีเจ็ดคอก หรือบางคนเมื่อขอพรสำเร็จก็ทำบุญถวายสังฆทาน ๙ ชุด ซึ่งการถวายสิ่งของนั้นนับว่าเป็นอามิสบูชาในทางพระพุทธศาสนา

ดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ประชาชนที่มาสักการะขอพรหลวงพ่อโสธรนั้นมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานอยู่แล้วในเบื้องต้น เมื่อขอพรแล้วได้สมปรารถนาก็เกิดศรัทธาเพิ่มขึ้น แต่ศรัทธานั้นจะถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไรนั้นเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาจากพระไตรปิฎกให้เข้าใจชัดเจน เพราะธรรมดาของปุถุชนเมื่อขอพรต่อสิ่งใดแล้วสำเร็จตามที่ต้องการก็จะยึดเอาว่าสิ่งนั้นเป็นดุจเทพเจ้าสามารถดลบันดาลพรประการต่าง ๆ ให้แก่ตนได้จึงยึดเอาเป็นที่พึ่งเป็นสรณะ ซึ่งที่ศนะเช่นนี้ไม่เป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรส่งเสริมให้รู้จักขอพรแบบมีปัญญาประกอบ พร้อมกับปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ชัดเจนว่าบุคคลควรมีตนเป็นที่พึ่ง^๖ ไม่มีใครที่จะสามารถทำให้สัตว์อื่นพ้นทุกข์หรือบริสุทธิ์ได้^๗ สัตว์จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียรของตน บริสุทธิ์เองได้ด้วยปัญญา^๘ จึงควรที่จะทำวิจัยเพื่อศึกษาความศรัทธาและปัญญาในทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไรร เพื่อส่งเสริมพลังศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่อโสธรเป็นเบื้องต้นอยู่แล้วนั้นนำไปสู่ปัญญาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาให้กับสังคมได้ประจักษ์แจ้งว่าที่บุคคลขอพรสำเร็จมิใช่เพราะพรจากหลวงพ่อโสธรเป็นเหตุให้สมปรารถนาเพียงอย่างเดียว แต่เพราะการลงมือทำด้วยตนเองในเรื่องที่ปรารถนาด้วยจึงเป็นปัจจัยอำนวยการให้พรที่ขอนั้นสำเร็จ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยในเรื่องการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา กรณีศึกษาหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อศึกษาเรื่องความศรัทธาและปัญญาในทางพระพุทธศาสนา ศึกษาความศรัทธาของประชาชนมีต่อหลวงพ่อโสธรจังหวัดฉะเชิงเทรา แล้ววิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางเสริมสร้างพลังศรัทธาให้ถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การมีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง จากการที่ประชาชนมาสักการะขอพรหลวงพ่อโสธรแล้วสำเร็จ อันจะเป็นเหตุให้ผู้ที่ศรัทธาอยู่แล้วก็จะมีศรัทธามากขึ้น มีปัญญาในการพึ่งพาตนเองด้วยการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ในการนำไปเผยแพร่เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาของประชาชนผู้มาสักการะหลวงพ่อโสธร

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

^๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการสืบค้นข้อมูลเชิงเอกสาร เป็นเบื้องต้นแล้วลงพื้นที่เพื่อศึกษา เรื่องการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา : กรณีศึกษาหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเป็นการวิจัย ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑. การศึกษาวิจัยข้อมูลเชิงเอกสาร

ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาและปัญญาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป จากนั้นจึงสืบค้นความเป็นมาของหลวงพ่อโสธร เมื่อทำการศึกษาครบแล้วผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแล้วสรุปเนื้อหาเพื่อนำไปใช้ในการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ผลต่อไป

๒. การศึกษาวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในส่วนนี้จะใช้แบบสัมภาษณ์ โดยใช้คำถามจำนวน ๑ ชุด โดยกำหนดคำถามในรูปแบบคำถามปลายเปิดในการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันหมดทุกคนเพื่อให้ได้ข้อมูลหลัก โดยกำหนดเงื่อนไขของผู้ให้ข้อมูลคือเป็นประชาชนทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา มีความศรัทธาต่อหลวงพ่อโสธร และมีประสบการณ์ในการขอพรหลวงพ่อโสธร สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลคือ (๑) แนวคิดเกี่ยวกับศรัทธาที่มีต่อหลวงโสธร (๒) ประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการขอพรหลวงพ่อโสธร

ผลการวิจัย

๑. ศรัทธาและปัญญาในทางพระพุทธศาสนา

ศรัทธามี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมศรัทธา (๒) วิปากศรัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธิศรัทธา และ (๔) ตถาคตโพธิสัทธา ศรัทธามีสภาพเป็นกุศลธรรมมี ๒ อย่าง คือ (๑) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นศรัทธาที่มีปัญญารู้เข้าใจเหตุผล รู้เข้าใจเหตุปัจจัย เมื่อศรัทธาเพิ่มพูนขึ้น ความเชื่อความมั่นใจก็หนักแน่นยิ่งขึ้น และ (๒) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นลักษณะความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล สิ่งที่คุณควรเคารพบูชา มี ๒ ประการ คือ (๑) พระรัตนตรัย (๒) ภูพารหบุคคล คือผู้ที่สร้างทำคุณความดีพิเศษไว้ครั้งยังมีชีวิต เมื่อละจากอัตตภาพมนุษย์ไปแล้วจึงมีการสร้างสถูปไว้สักการบูชา บุคคลในพระพุทธศาสนาที่เป็นตัวอย่างแห่งความศรัทธา คือ (๑) พระรัฐบาล (๒) จันฑาลีเทพธิดา (๓) นางโกสาคีเทพธิดา (๔) ลาชธิดาเทพธิดา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงปัญญาก็คือสัมมาทิฐิว่ามี ๒ อย่าง ปรากฏในจิตตาสัททสูตร^๙ พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงปัญญา เรียกว่า สัมมาทิฐิ ว่ามี ๒ อย่าง คือ (๑) โลภียสัมมาทิฐิ ความเห็น

^๙ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๕-๑๗๖.

ถูกต้องในชั้นโลกียะ และ (๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องในชั้นโลกุตตระ ในติกนิทเทศ^{๑๐} แสดงลักษณะของปัญญาว่ามี ๓ ประการ คือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา

ปัจจัยที่ส่งเสริมศรัทธาและปัญญา มี ๒ ประการ คือ (๑) ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเรียกว่า กัลยาณมิตร คือ บุคคลที่สามารถให้คำแนะนำ ชักจูงบุคคลไปให้ทางที่ดีได้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ เป็นหลักในฐานะกัลยาณมิตรที่ดี ในคัมภีร์อรรถกถาได้ขยายความเพิ่มเติมว่าแม้ครูอาจารย์ผู้เป็นพหูสูต เป็นสัตตบุรุษ ก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรในการให้คำแนะนำสั่งสอนได้เช่นกัน (๒) โยนิโสมนสิการ โดยเมื่อบุคคลได้รับคำแนะนำจากกัลยาณมิตรแล้วก็พิจารณาสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง หรือได้เล่าเรียนมานั้นด้วยปัญญาของตนโดยละเอียดแล้วจึงสรุปเป็นข้อปฏิบัติของตน นำพาชีวิตให้พัฒนาเจริญก้าวหน้าไปได้

สรุปได้ว่า กัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่เสริมกันสำหรับคนที่ยังไม่มีปัญญาที่แก่กล้า ยังคงต้องอาศัยคำแนะนำจากผู้อื่นอยู่ และคล้อยตามไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็ต้องฝึกหัดใช้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะเจริญก้าวหน้าไปได้ ส่วนผู้ที่มีปัญญาแก่กล้าอยู่แล้วสามารถคิดพิจารณาได้ด้วยตนเอง ก็ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยแนะนำเรื่องที่ต้องเป็นเครื่องนำทางจึงจะสามารถก้าวหน้าได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

๒. ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อโสธร

ประชาชนนับถือหลวงพ่อโสธรใน ๔ สถานะ คือ (๑) องค์แทนพระพุทธเจ้า (๒) พ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน (๓) พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา (๔) ที่พึ่งทางใจ จากการสัมภาษณ์พบว่าโดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญไปในสถานะที่เป็นเหมือนพ่อที่ดูแลรักษาลูกหลานมากที่สุด ซึ่งสังเกตได้จากค่านิยมที่ชาวจังหวัดฉะเชิงเทรานิยมยกลูกหลานของตนให้เป็นลูกหลวงพ่อโสธรเพื่อให้เด็กเป็นเด็กดีเลี้ยงง่ายสุขภาพร่างกายแข็งแรง เรื่องที่ประชาชนนิยมมาขอพรจากหลวงพ่อโสธรมีจำนวน ๓ เรื่องหลัก คือ (๑) การศึกษา (๒) สุขภาพ และ (๓) หน้าที่การงาน โดยสิ่งที่ยินยมนำมาบูชาหลวงพ่อโสธรหลังจากขอพรสำเร็จแล้ว คือ (๑) ไข่ต้ม เป็นสิ่งที่ยินยอมถวายบูชาหลวงพ่อโสธรมากที่สุด จากการสัมภาษณ์ พบว่า เป็นเพราะจังหวัดฉะเชิงเทรานี้เป็นเมืองที่นิยมเลี้ยงไข่ไก่มากที่สุดจังหวัดหนึ่ง ดังนั้นการนำไข่ต้มมาถวายหลวงพ่อโสธรนับว่าเป็นการช่วยอุดหนุนเศรษฐกิจของจังหวัดประการหนึ่ง หรือการถวายไข่ต้มนี้อาจมีมานานตั้งแต่ครั้งโบราณแล้วเพราะว่าไข่ต้มเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในครัวเรือนและลงทุนน้อย (๒) ละครรำ จากข้อมูลสัมภาษณ์พบว่าเนื่องด้วยหมู่บ้านที่อยู่รอบวัดโสธรในเวลานั้นมีคณะละครรำอยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้มีการว่าจ้างให้คณะละครรำมารำถวายบูชาหลวงพ่อโสธร (๓) การทำบุญถวายทาน (๔) การปฏิบัติบูชา (๕) การตั้งสัจจอธิษฐานทำความเพียร ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการขอพร พบว่ามี ๓ ปัจจัยคือ

^{๑๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๖๘/๕๐๓-๕๐๔.

(๑) การตั้งสัจจอธิษฐาน (๒) จำนวนสิ่งของที่นำมาบูชา และ (๓) เทวดาที่ปกปักรักษาของคหหลวงพ่อโสธร
อำนวยการให้สำเร็จ

๓. แนวทางการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาของบุคคลผู้มาสักการะหลวงพ่อโสธร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่าเรื่องที่ยินยอมพรมี ๓ เรื่องใหญ่ คือ (๑) สุขภาพ (๒) การศึกษา (๓) หน้าที่การงาน และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมส่วนใหญ่ว่าเหตุใดพรที่ขอจึงสำเร็จตามความปรารถนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นว่าความสำเร็จในพรที่ขอนั้นมาจากการที่ตนเองลงมือทำในสิ่งที่ปรารถนาด้วยพรที่ขอจึงสำเร็จ โดยพรที่สำเร็จนั้นไม่ได้มาจากหลวงพ่อโสธร ดลบันดาลให้เป็นไปแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำเสนอหลักธรรมเพิ่มเติมคือ (๔) หลักธรรมที่ส่งเสริมให้พึ่งพาตนเอง

จากการสืบค้นหลักธรรมที่จะส่งเสริมศรัทธาสู่ปัญญาตอบโจทย์ในเรื่องที่ผู้สักการะหลวงพ่อโสธรนิยมขอพร พบว่า (๑) ด้านสุขภาพ ใช้หลักโภชนาการสมดุล อายุสสธรรม และไตรลักษณ์ (๒) ด้านการศึกษา ใช้หลักอิทธิบาท ปัญญา และพหุสูต (๓) ด้านหน้าที่การงาน ใช้หลักอิทธิบาท อปมาทธรรม และสัปปริสธรรม (๔) ด้านการพึ่งตนเอง ใช้หลักอริยฐานธรรม, ภาวนา และทิฏฐิมมิกัด-สังวัตตนิคธรรม

อภิปรายผล

จากการศึกษาการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา : กรณีศึกษาหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยสามารถนำประเด็นที่ได้จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์มาอภิปรายได้ดังนี้

๑. แนวคิดและคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา พบว่า ศรัทธามี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา และ (๔) ตถาคตโพธิสัทธา ศรัทธามีสภาพเป็นกุศลธรรมมี ๒ อย่าง คือ ๑) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นศรัทธาที่มีปัญญารู้เข้าใจเหตุผล รู้เข้าใจเหตุปัจจัย เมื่อศรัทธาเพิ่มพูนขึ้น ความเชื่อความมั่นใจก็หนักแน่นยิ่งขึ้น และ ๒) ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นลักษณะความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐวรรณ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา ว่า ศรัทธาแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน โดยศรัทธามี ๒ ลักษณะ คือ (๑) ศรัทธาที่ไม่มีเหตุผล ไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เรียกว่า ศรัทธาญาณวิปยุต (๒) ศรัทธาที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเข้าใจในเหตุผล เรียกว่า ศรัทธาญาณสัมปยุต จุดมุ่งหมายของศรัทธามีทั้งที่เป็นโลกียสุขและโลกุตตรสุข^{๑๑}

^{๑๑} รัฐวรรณ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา, “ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

ลักษณะของปัญญามี ๓ คือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา สอดคล้องกับ พระปลัดสมควร อธิปุณโณ พบว่า (๑) สุตมยปัญญา คือความรู้ที่เกิดจากการฟังหรือการเรียนรู้ (๒) จินตามยปัญญา คือความรู้ใหม่ในศาสตร์ต่าง ๆ (๓) ภาวนามยปัญญา คือความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำ มีบ่อเกิดมาจากการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์^{๑๒}

กัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่เสริมกันสำหรับคนที่ยังไม่มีปัญญาที่แก่กล้า ยังคงต้องอาศัยคำแนะนำจากผู้อื่นอยู่ และคล้อยตามไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็ต้องฝึกหัดใช้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะเจริญก้าวหน้าไปได้ ส่วนผู้ที่มีปัญญาแก่กล้าอยู่แล้ว สามารถคิดพิจารณาได้ด้วยตนเอง ก็ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยแนะนำเรื่องที่ถูกต้อง เป็นเครื่องนำทาง จึงจะสามารถก้าวหน้าได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อความในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ที่ได้แสดงไว้ว่า “ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ประการ คือ (๑) ปรโตโฆสะ การได้สดับจากบุคคลอื่น (๒) โยนิโสมนสิการ การมนสิการโดยแยบคาย” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาตณัฏฐ ธรรมาราม ได้กล่าวว่า หลักการสร้างศรัทธาต้องอาศัย ปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ^{๑๓}

๒. ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อโสธร พบว่า ประชาชนนับถือหลวงพ่อโสธรใน ๔ สถานะ คือ (๑) องค์แทนพระพุทธรเจ้า (๒) พ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน (๓) พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัด ฉะเชิงเทรา (๔) ที่พึ่งทางใจ ประชาชนนับถือหลวงพ่อโสธรใน ๔ สถานะ คือ (๑) องค์แทนพระพุทธรเจ้า (๒) พ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน (๓) พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา (๔) ที่พึ่งทางใจ จากการสัมภาษณ์ พบว่า โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญไปในสถานะที่เป็นเหมือนพ่อที่ดูแลรักษาลูกหลานมากที่สุด ซึ่งสังเกตได้จากค่านิยมที่ ชาวจังหวัดฉะเชิงเทรานิยมยกลูกหลานของตนให้เป็นลูกหลวงพ่อโสธรเพื่อให้เด็ก เป็นเด็กดีเลี้ยงง่ายสุขภาพร่างกายแข็งแรง สอดคล้องกับ สุภาวดี เจริญเศรษฐมัท กล่าวไว้ว่า ความเชื่อ ในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนจำนวนมาก ทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมและ อารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อจึงเป็นที่มาของพฤติกรรมและพัฒนาเป็นวัฒนธรรม เกิดเป็นพิธีกรรมประเพณี ความเชื่อสามารถส่งผ่านจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่นได้”^{๑๔}

๓. แนวทางการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาของบุคคลผู้มาสักการะหลวงพ่อโสธร พบว่า จากการ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่าเรื่องที่นิยมขอพรมี ๓ เรื่องใหญ่ คือ (๑) สุขภาพ (๒) การศึกษา (๓) หน้าที่

^{๑๒} พระปลัดสมควร อธิปุณโณ, “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงาม ตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาท” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ (มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๖๗-๖๘.

^{๑๓} พระมหาตณัฏฐ ธรรมาราม, “วิเคราะห์เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” วารสาร มจร สังคมศาสตร์ ปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๔๘๔.

^{๑๔} สุภาวดี เจริญเศรษฐมัท, “ความเชื่อ: มิติแห่งเหตุผล และความมั่งงาย”, วารสารรามคำแหง, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๘) : ๗๔-๑๐๑.

การทำงาน และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมส่วนใหญ่ว่าเหตุใดพรที่ขอจึงสำเร็จตามความปรารถนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นว่าความสำเร็จในพรที่ขอนั้นมาจากการที่ตนเองลงมือทำในสิ่งที่ปรารถนาด้วยพรที่ขอจึงสำเร็จ โดยพรที่สำเร็จนั้นไม่ได้มาจากหลวงพ่อโสธรดลบันดาลให้เป็นไปแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญญาในการพึ่งพาตนเองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำเสนอหลักธรรมเพิ่มเติมคือ (๔) หลักธรรมที่ส่งเสริมให้พึ่งพาตนเอง

จากการสืบค้นหลักธรรม ที่จะส่งเสริมศรัทธาสู่ปัญญาตอบใจทยในเรื่องให้ผู้สักการะหลวงพ่อโสธร นิยมขอพร พบว่า

๑) ด้านสุขภาพ ใช้หลัก

๑. โภชนะมัตตัญญูตา เพราะการมีสติรู้จักประมาณในการทานอาหารเป็นเหตุให้ปราศจากโรคภัยได้ ดังนั้น พึงรู้ประมาณในการทานอาหาร อาหารใดเป็นเหตุให้เกิดโรค ก็พึงลดการทานอาหารเหล่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน กล่าวว่า อปัณณกปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด โภชนะมัตตัญญูตา คือ การรู้จักประมาณในการบริโภค เพื่อความจำเป็นของร่างกาย รวมถึงการใช้จ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคตามสมควร มีความสำคัญทั้งระดับการใช้ในชีวิตประจำวัน จนถึงระดับปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง^{๑๕}

๒. อายุสสธรรม การที่บุคคลมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรค มีอายุยืนนั้นเป็นสิ่งที่น่าใคร่ น่าปรารถนา ดังพุทธพจน์ว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ”^{๑๖} พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสเหตุแห่งความอายุยืนไว้ ๕ ประการ^{๑๗} คือการกระทำในสิ่งที่ เป็นสัปปายะ พระราชาวรมุณี กล่าวว่า การทำสิ่งที่ เป็นสัปปายะ คือ ทำอะไร ๆ ให้เป็นที่สบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ การรู้จักประมาณในสิ่งที่ เป็นสัปปายะ คือ แม้จะเป็นอยู่สบายแล้ว ก็ควรรู้จักประมาณทำแต่พอดี การบริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย คือ เวลาทานอาหาร พึงเคี้ยวให้ละเอียดเพื่ออาหารที่ทานเข้าไปนั้นจะได้ย่อยง่าย การเที่ยวในเวลาที่เหมาะสม คือ การปฏิบัติตนให้เหมาะสมในเรื่องของเวลา รู้จักจัดเวลา ทำพอดีเวลา เช่น ทำงานแต่พอดี ไม่โหมงานหนักเกินไป การประพฤติพรหมจรรย์ คือ รู้จักถือพรหมจรรย์ตามสมควร เพื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรมทางใจ^{๑๘}

^{๑๕} วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน และคณะ, “การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยอปัณณกปฏิบัติ”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒) : ๕๗-๖๙.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๒๕๔.

^{๑๗} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕-๑๒๖/๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๘} พระราชาวรมุณี (ป.อ.ปยุตโต), คำนิยมแบบพุทธ: อายุวัฒนภกา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๗), หน้า ๔-๕.

๓. ไตรลักษณ์ ในนกุลปิตุสูตร^{๑๙} อธิบายว่า การพิจารณาว่าหากร่างกายกำลังป่วยด้วยโรค ก็เป็นไปตามหลักของความเสื่อมและความสิ้นไปเป็นธรรมดาของสังขาร จิตใจของเราจะต้องไม่ป่วยไปตามนั้น ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งเมื่อจิตใจเข้มแข็งร่างกายก็จะกลับมาแข็งแรงได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมี แก้ววต กล่าวไว้ว่า เมื่อจิตใจควบคุมร่างกายจะทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างร่างกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม หากสุขภาพจิตดี จะช่วยให้สุขภาพกายดีด้วยและมีส่วนสำคัญในการป้องกันตนเองจากภาวะคุกคาม เป็นขุมพลังของชีวิตที่ช่วยในการดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของ สุขภาวะในทุกมิติ^{๒๐}

๒) ด้านการศึกษา ใช้หลักอิทธิบาท ปัญญา และพหุสูต สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาดำรงค ปชฺโชตชโย กล่าวว่า การนำหลักการเรียนรู้บูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ พหุสูต ๕ เพื่อมาส่งเสริม กระบวนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ด้านพหุสูต ตั่งใจเรียน ผู้เรียนมีศรัทธา มีความรัก ในการเรียนรู้ แสวงหาวิชาความรู้ ทั้งในห้องเรียน จากตำราเรียน สื่อนวัตกรรมนอกตำราเรียนต่าง ๆ สอบถามครูอาจารย์ และแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ของตน ไม่ใส่ใจสื่อออนไลน์จนไม่มีสมาธิในการเรียนรู้ (๒) ด้านธตา ทรงจำเนื้อหาที่เรียน ผู้เรียนจับใจความ สำคัญในการเรียนรู้แต่ละครั้งตามที่จำได้ มีสมาธิที่แน่วแน่ในการเรียนรู้แต่ละครั้ง กำหนดเนื้อหา ส่วนไหนควรอ่าน ส่วนไหนควรเน้นการทรงจำ จัดบันทึกการเรียนรู้ (๓) ด้านวจสา ปริจิตา ท่องจำ จนคล่องปาก หากเนื้อหาบางส่วนเป็นเนื้อหาสำคัญและยากแก่การทรงจำ ควรใช้วิธีท่องจำจนคล่องปากช่วย เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับผู้เรียนในการเรียนรู้นำมาใช้งานได้ทันที (๔) ด้านมนสาอนุเพกขิตา ใส่ใจนึกคิด ตรึกตรอง ผู้เรียนหมั่นสังเกตบทเรียนในแต่ละบท ทบทวนสิ่งที่เรียนรู้มา พิจารณาในสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ แก้ไข ข้อผิดพลาด บรรเทาความสงสัย (๕) ด้านทัญญูจิยา สุปฏิวิทธา เข้าใจเนื้อหาบทเรียนตามที่เห็น ผู้เรียนมอง ให้รู้ให้เห็นภาพรวม จุดประสงค์ ความสำคัญของการเรียนรู้แขนงนั้นๆ จับประเด็นสำคัญของการเรียนรู้ ให้ได้ตามความเป็นจริง ต่อยอดพัฒนาความรู้ตนเองและถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวันได้

๓) ด้านหน้าที่การงาน ใช้หลักอิทธิบาท อัปมาทธรรม และสัปปริสธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ พระศรีคัมภีร์ญาณ กล่าวว่า พุทธธรรมเพื่อการบริหารงาน ได้แก่ (๑) อิทธิบาท คือฉันทะ ความพอใจ ใฝ่ใจที่จะทำสิ่งดีงามอยู่เสมอ วิริยะ ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย จิตตะ จิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน และวิมังสา ความไตร่ตรอง ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง (๒) วัชชือปริหานิยธรรม คือหมั่นประชุมกัน พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชี

^{๑๙} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑/๓, ดุรายละเอียดยุทธใน ส.ช.อ. (ไทย) ๒/๓๕๗.

^{๒๐} บุญมี แก้ววต และคณะ, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความผาสุกทางจิตวิญญาณ”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๔๗-๔๖๑.

พึงกระทำ ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามธรรมที่วางไว้เดิม สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมาก ไม่จุดคร่าขึ้นใจกุลสตรีหรือกุลกุมารีให้อยู่ร่วมด้วย สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชี จัดการรักษาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรม (๓) สัปปริสธรรม คือ ธรรม์ญุตารู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งเหตุผล อุตัญญา รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ซึ่งจะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ กาลัญญา รู้เวลาอันเหมาะสมที่จะใช้ในการดำเนินงานเรื่องนั้นๆ เหล่านี้คือพุทธธรรมเพื่อการบริหาร^{๒๑}

๔) ด้านการพึ่งตนเอง ใช้หลัก

๑. อธิษฐานธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบุญลัท ปุณฺณวโนโต กล่าวว่า การสร้างความสำเร็จในชีวิตตามหลักอริยฐานธรรมมีคุณค่าในด้านการพัฒนามนุษย์ คือ จะทำให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการใช้ความคิด และเรียนรู้จนทำให้เข้าใจในเหตุและผล มีคุณค่าในด้านการพัฒนาสังคม คือทำให้มีความสัมพันธ์และมีความสามัคคีกับผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีคุณค่าในด้านการพัฒนาจิตใจคือทำให้มีจิตใจแน่วแน่ เมื่อตั้งใจจะทำอะไรแล้วก็จะทำจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ^{๒๒}

๒. ภาวนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาชิต สุขวรรณดี พบว่าพุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามแนวพุทธศาสนา ๔ ด้าน การพัฒนาทางพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา ๔ หมายถึง กระบวนการสร้างหรือทำให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ผ่านการขัดเกลาพัฒนาแล้ว คือผู้ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ ซึ่งการพัฒนาตามแนวภาวนา ๔ จะสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา มนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา คือการพัฒนาให้เกิดปัญญาซึ่งมีวิธีการเพื่อบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา คือการหลุดพ้น^{๒๓}

๓. ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ พบว่า การพัฒนาตนเองตามหลักธรรมที่มีอยู่ในพระพุทธานุสสา เพื่อให้สามารถบรรลุถึงเป้าหมายของการพึ่งตนเองในระดับโลกิยะนี้ หลักธรรมสำหรับการพึ่งตนเองในระดับโลกิยะ ได้แก่ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ โภคอาทิยะ ๔ สังคหัตถุ ๔ ทิศ ๖ ไตรสิกขา นาถกรณธรรม ๑๐ สัมมปธาน ๔^{๒๔}

^{๒๑} พระศรีคัมภีร์ญาณ, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๙๓-๑๐๙.

^{๒๒} พระบุญลัท ปุณฺณวโนโต (สุวรรณเดช), “การสร้างความสำเร็จในชีวิตตามหลักอริยฐานธรรม”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔) : ๘๔-๙๕.

^{๒๓} ภาชิต สุขวรรณดี, “การพัฒนาตามแนวภาวนา ๔”, วารสารสิรินธรปริทรรศน์, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๘-๓๓.

^{๒๔} พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ, “หลักการพึ่งตนเองเชิงพุทธบูรณาการในสังคมไทย”, ปริญาพุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๑.

สรุปแนวทางการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาได้ว่า บุคคลควรพึ่งพาตนเองให้มากกว่าพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เช่น ก่อนที่จะอธิษฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือก็ทดลองลงมือทำด้วยความอุตสาหะความพยายามของตนเองก่อน เมื่อการงานนั้นสำเร็จด้วยความพยายามของตนเองก็เป็นการดี เป็นความภาคภูมิใจที่ตนเองลงมือทำให้สำเร็จได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยอื่นภายนอกคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อทำการงานให้สำเร็จด้วยตนเองบ่อยครั้งเข้าก็ทำให้แนวคิดที่จะพึ่งพาแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลดน้อยถอยลงได้ เพราะที่พึ่งอันประเสริฐก็คือตัวของบุคคลนั่นเอง ดังที่องค์พระศาสดาตรัสไว้ในจุนทสูตรว่า “จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง”^{๒๕} และในจกักรวรรดิสูตรมีข้อความปรากฏเกี่ยวกับการสอนให้พึ่งตนมีตนเป็นเกาะมีตนเป็นที่พึ่งไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง^{๒๖} แม้แต่พระองค์เองก็ยังตรัสบอกสอนในโศกปัญหาโดยให้พึ่งพาตนเองว่า “พระตถาคตเป็นเพียงผู้บอกหนทางสัตว์ทั้งหลายปฏิบัติอยู่ด้วยตนเอง จึงจะพึงหลุดพ้นได้”^{๒๗}

บทสรุป

แนวคิดเรื่องความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา มี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมสัทธา ความเชื่อในเรื่องของกรรม (๒) วิปากสัทธา ความเชื่อในผลของกรรม (๓) กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าบุคคลมีกรรมเป็นของตน (๔) ตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ลักษณะของศรัทธามีอยู่ ๒ ประการ คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (ศรัทธาญาณสัมปยุต) และศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (ศรัทธาญาณวิยุต) ซึ่งศรัทธาทั้งสองอย่างนี้มีสภาพเป็นกุศลธรรม สิ่งที่บุคคลควรเคารพศรัทธาบูชาในทางพระพุทธศาสนาก็คือพระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และอุปารหุบุคคล มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ และพระเจ้าจักรพรรดิ

แนวคิดเรื่องปัญญาในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง สัมมาทิฐิ ๒ ประการ คือ (๑) โลกียสัมมาทิฐิ มีลักษณะคือความเชื่อในเรื่องของกรรมและผลของกรรม ความเชื่อว่าโลกนี้มี โลกหน้ามี มารดาบิดามีคุณพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้โดยชอบเองมีอยู่ ซึ่งยังเป็นความเห็นชอบที่ยังเนื่องอยู่ในโลก และ (๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นชอบที่พ้นจากโลกไม่เกี่ยวข้องด้วยโลก เป็นความรู้เข้าใจโลกและชีวิตไปตามสภาวะความเป็นจริง ลักษณะของปัญญามี ๓ อย่าง คือ จินตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการคิด สุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการฟังหรือการเรียน และภาวนามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการบำเพ็ญภาวนาหรือการนำไปปฏิบัติด้วยตนเองจนเห็นผล หลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดศรัทธาและปัญญา คือ ปรัตถุสัจจะ และ โยนิสมนสิการ กัลยาณมิตรที่บุคคลควรคบนั้นคือ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ครู อาจารย์และบุคคล

^{๒๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๗๙/๒๓๔.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๙.

^{๒๗} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๘/๔๑.

ผู้เป็นพหูสูต เมื่อรับฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตรผู้บอกทางแล้วจึงใช้โยนิโสมนสิการในการพิจารณาสิ่งที่ได้ยินได้ฟังหรือได้ศึกษามาเหล่านั้นโดยละเอียดด้วยปัญญาของตน ก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลเกิดปัญญา ที่ถูกต้องได้ตามหลักสัมมาทิฐิ

หลวงพ่อโสธรเป็นพระศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองฉะเชิงเทรามาเกินกว่า ๒๕๐ ปี ประดิษฐานที่วัดโสธรวราราม โดยมีตำนานว่าเป็นพระพุทธรูปที่ลอยทวนน้ำมาในแม่น้ำบางปะกง ประชาชนมีความศรัทธาต่อหลวงพ่อโสธรใน ๔ สถานะ คือ (๑) องค์แทนพระพุทธรเจ้า (๒) พ่อที่ดูแลรักษาลูกหลาน (๓) ที่พึ่งทางใจ (๔) พระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยส่วนใหญ่จะศรัทธาในฐานะที่เป็นพ่อที่ดูแลรักษา ลูกหลาน โดยประชาชนนิยมขอพรจากหลวงพ่อโสธรใน ๓ เรื่อง คือ (๑) เรื่องการศึกษา (๒) เรื่องสุขภาพ (๓) เรื่องหน้าที่การงาน สิ่งของที่ประชาชนนิยมนำไปบูชาหลวงพ่อโสธรหลังจากขอพรสำเร็จแล้ว ส่วนใหญ่เป็นไขต้ม ละครร่ำ การทำบุญถวายสังฆทาน การปฏิบัติธรรม และการตั้งสังฆจอิฐฐานทำความเพียร ประชาชนที่มาขอพรจากหลวงพ่อโสธรมีศรัทธาตามหลักศรัทธา ๔ ในทางพระพุทธศาสนา คือเชื่อว่าตน กระทำกรรมใด ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น เพราะตนเป็นเจ้าของกรรม กล่าวคือเมื่อขอพรจากหลวงพ่อโสธรแล้วก็ได้อยู่เฉยคอยพรสำเร็จ แต่ได้ลงมือทำเองด้วย ไม่ได้รอคอยหวังพึ่งพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว โดยเหตุที่ขอพรหลวงพ่อโสธรนั้นก็เพราะมีความศรัทธาเป็นทุนเดิมและนับถือท่าน เป็นกำลังใจ เป็นที่พึ่งในการดำเนินชีวิต เป็นไปในลักษณะของปสาทศรัทธาของปุถุชน

แนวทางในการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนที่มาขอพรจากหลวงพ่อโสธรพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ พึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้น้อยลง โดยใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมปัญญาใน ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านการศึกษา ใช้หลักธรรมส่งเสริมคือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักปัญญา ๓ มีสุตมยปัญญา เป็นต้น และหลักพหูสูต ความเป็นผู้คงแก่เรียน

๒. ด้านสุขภาพ ใช้หลักธรรมส่งเสริม คือ โภขเนมัตตัญญูตา หลักอายุสสธรรม ๕ และหลักไตรลักษณ์

๓. ด้านหน้าที่การงาน ใช้หลักธรรมส่งเสริม คือ หลักอิทธิบาท ๔ อัมปมาทธรรม และหลัก สัมปุริสธรรม ๗

๔. ด้านการพึ่งพาตนเอง ใช้หลักธรรมส่งเสริม คือ อธิษฐานธรรม ๕ ภาวนา ๔ และทิฐุธัมมิกัตถ-สังวัตตนิกรธรรม หลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในโลกนี้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปข้อเสนอแนะได้ ๒ แนวทาง ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาวิจัยนี้เป็นการมุ่งศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่โสรธร เพื่อเป็นการเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญาของประชาชนผู้มาสักการะหลวงพ่โสรธร ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยนี้จะมีประโยชน์ต่อสังคม ในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการศรัทธาสักดิ์สิทธิ์ว่าควรเป็นไปอย่างไรซึ่งหมายถึงหลวงพ่โสรธร รวมถึงการแก้บนหลวงพ่โสรธรด้วยว่านอกจากจะใช้สิ่งของมีไ้ด้ม ละครรำ การถวายสังฆทาน เป็นต้นแล้วนั้น ควรที่จะนำหลักธรรมข้อปฏิบัติของขรรยาวาสีในทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันด้วย เพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง ฟังพาดตนเองให้มากขึ้นกว่าการฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา : กรณีศึกษาหลวงพ่อบ้านแหลม วัดเพชรสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม

๒. การเสริมสร้างพลังศรัทธาสู่ปัญญา : กรณีศึกษาหลวงพ่โอด วัดบางพลีใหญ่ใน จังหวัดสมุทรปราการ

บรรณานุกรม

บุญมี แก้ววุด และคณะ. “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความผาสุกทางจิตวิญญาณ”.

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๔๗-๔๖๑.

พระบุญลั้ท ปุณฺณวณฺโฑ (สุวรรณเดชะ). “การสร้างความสำเร็จในชีวิตตามหลักอริยฐานธรรม”. วารสาร

มหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔) : ๘๔-๙๕.

พระปลัดสมควร อธิปญฺโญ. “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลัก

พระพุทธศาสนาเถรวาท” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๒ (มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๖๗-๖๘.

พระมหาตณัฎฐ ฐมมาราโม. “วิเคราะห์เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” วารสาร มจร สังคมศาสตร์

ปริทรรศน์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๔๘๔.

พระมหาพุทธนา นรเชฎฺฐโฐ. “หลักการฟังตนเองเชิงพุทธบูรณาการในสังคมไทย”. ปริญญาพุทธศาสตร์

ดุขฎฐบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาวิจิตร จนทปชฺโชโต และพระมหาลิขิต ลิกขิตนนฺโท. ประวัติหลวงพ่โสรธร กั้บการสร้าง

พระอุโบสถ. พิมพ์ในงานฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมา วัดโสรธร. ม.ป.ท., ๒๕๐๐.

พระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์. **เทสโกวาท ๑๐๐ ปี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัมภัณฑ์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๘.

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต). **ค่านิยมแบบพุทธ: อายุวัฒนภคา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, ๒๕๒๗.

พระศรีคัมภีร์ญาณ. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร”. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๙๓-๑๐๙.

ภาชิต สุขวรรณดี. “การพัฒนามนุษย์ตามแนวภาวนา ๔”. **วารสารสิรินธรปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๘-๓๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

รัฐวรรณ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา. “ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

เลิศลักษณ์ บุญเจริญ. **โสธรวรารามวรวิหาร มงคลคู่แปดริ้ว**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที ซี จี พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๓๙.

วิไลพร อุ้นเจ้าบ้าน และคณะ. “การเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนด้วยอปถนภปฏิบัติ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒) : ๕๗-๖๙.

สุภาวดี เจริญเศรษฐมท. “ความเชื่อ: มิติแห่งเหตุผล และความมั่งงาย”. **วารสารรามคำแหง**. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๘) : ๗๔-๑๐๑.